

Лекція 1. Передумови виникнення волонтерства

1. Меценатство.
2. Милосердя.
3. Благодійність.
4. Філантропія.
5. Релігія й благодійна діяльність.
6. Український народ і благодійництво:
  - В період Київської Русі;
  - Роль церкви;
  - Братства;
  - Сільська громада;
  - Філантропічні товариства;
  - Благодійництво в період СРСР;
  - З часів незалежності України.
7. Функції й мета благодійності.
8. Волонтерство (його риси, особливості, типи, принципи волонтерської діяльності, Центр волонтеріату, нормативно-правова база).

Поняття «меценатство», «милосердя», «благодійність», «волонтерство» є близькими за своїм змістом, проте кожний з термінів має свої змістові особливості.

Меценатство – добродійна допомога в галузі культури, мистецтва, науки. *Maecenas* – ім'я соратника та радника римського імператора Августа Мецената Гає Цильніса, який прославився підтримкою людей мистецтва.

Милосердя (щиросердність, співчуття) – це співчутлива і діяльна любов, яка виявляється в готовності допомогти тим, хто потрапив у біду. В понятті «милосердя» поєднано духовно-емоційний (переживання чужої біди як своєї) та конкретно-практичний (прагнення до реальної допомоги) аспекти.

Термін «благодійність» з'явився у світовій культурі у 18 столітті. До цього часу використовувалися терміни «*caritas*» (любов, повага, милосердя) та «*philantropos*» («люблю людину»). **Благодійність** – багатоаспектна людська діяльність з метою надання певної допомоги окремій особі чи соціальній групі, комплексний (соціальний, психологічний та економічний) феномен. Благодійність є однією з визначальних складових соціально-педагогічної роботи, соціального захисту, соціального забезпечення.

Філантропію розглядають як синонім благодійності. Її головна особливість – громадянська спрямованість. Найбільшого поширення філантропічна діяльність набула у другій половині 19 ст., особливо в Англії, Франції та Німеччині, де вона спиралася на значну підтримку державної влади.

У первіснообщинному ладі беруть початок норми взаємодопомоги, які суттєво вплинули на подальший розвиток людського суспільства. Співчуття та підтримка були властиві неандертальцям. Взаємодопомога, підтримка, вияв гуманності у стосунках із земляками — усе, що пізніше почало називатися милосердям, було властиве людям, які жили в родоплемінному суспільстві.

Християнство, мусульманство, іудаїзм сприяли зародженню й активному розвитку благодійної діяльності.

Ідеї милосердя увійшли до віровчення **ісламу**. Тут милість і милосердя розглядаються як найважливіші якості-атрибути самого Бога.

На початку II тис. до н.е. **євреї** вже мали уявлення про благодійність. У них існували моральні норми про необхідність співчуття ближньому, надання йому моральної та матеріальної підтримки.

Перші теоретико-філософські трактати про благодійність та милосердя з'явилися в **античному світі**.

Подальшого розвитку ідеї милосердя та благодійності набули в **християнстві**, яке використало у своєму вченні про милосердя ідеї гуманного ставлення до людини. Милосердя, любов до ближнього — важливий елемент християнської віри, моральності та цілісності християнського світогляду. Християни надавали допомогу нужденним, незважаючи на їхню національність, соціальну поведінку, статус, причини злиднів.

Милосердя, співчуття, благодійність властиві й **українському народу**. З найдавніших часів благодійністю займалися князі ще задовго до прийняття русичами християнства, про що свідчать численні факти, зафіксовані в історичних пам'ятках. З прийняттям християнства у Київській Русі (988 р.) поширилося цілеспрямоване опікування знедолених та немічних, і з боку церкви зокрема. Тобто релігія стала рушійною силою розвитку благодійності, яка визначається нормами християнської моралі та втіленням чеснот її представників. До початку XVIII ст. благодійництво було прерогативою церкви. Добродійні установи концентрувались при монастирях і храмах.

Активну участь у влаштуванні шпиталів і лікарень брали братства, до складу яких входили переважно представники українського міщанства. У XVI—XVII ст. братства відігравали велику роль у житті народу. Благодійність була одним із головних завдань їхньої діяльності.

Сільська громада відігравала роль станової організації селянства, що регулювала усі аспекти її життєдіяльності. Її характерною рисою була взаємодопомога, яка відображена в численних обрядах. Створювалися притулки, сирітські ради, збиралися пожертви, організовувалися для безкоштовної допомоги добровільні групи.

З кінця XVIII ст. благодійність в поступово видозмінюється від церковно-громадської до державно-громадської.

У 30—40-х рр. XIX ст. у великих містах було засновано низку філантропічних товариств: «Київське товариство допомоги бідним», «Одеське жіноче благодійне товариство», «Благодійне товариство у м. Кам'янці-Подільському», «Харківське благодійне товариство», «Миколаївське благодійне товариство».

За часів функціонування СРСР були поширені такі форми шефської роботи, які за змістом нагадували волонтерство:

- шефство старших школярів над молодшими;
- шефство студентів і робітників над школярами;
- шефство молоді над «педагогічно занедбаними» дітьми та підлітками;
- шефство членів професійних спілок над сім'ями «групи ризику»;
- відвідування хворих;
- надання допомоги школярам і студентам, які не встигали у навчанні;
- наставництво досвідчених працівників над молодими робітниками;
- участь у роботі оперативних комсомольських загонів, добровільної

народної дружини.

Наприкінці XX — на початку XXI ст. розпочинається відродження благодійності.

24 серпня 1991 року Україна стала незалежною державою. З цього часу благодійність розглядають як особисту та добровільну справу конкретної людини. Тепер під благодійною діяльністю розуміють добровільну допомогу іншим особам за умови, що надання цієї допомоги не шкодить іншим та здійснюється у межах чинного законодавства. Благодійність — неприбуткова діяльність.

Виокремлюють такі **функції благодійності**:

- *економічна* (забезпечення гідного існування тих громадян, які через об'єктивні особливості та життєві ситуації не здатні самостійно подбати про себе);
- *соціальна* (зняття соціальної напруги шляхом підтримки бідних верств населення, які з об'єктивних причин не можуть адаптуватися в нових умовах);
- *громадська* (розв'язання проблем у суспільних відносинах, які призводять до дистанціювання проти власної волі окремих категорій населення від визнаних стандартів життєдіяльності, що обмежує їхні можливості споживання суспільних благ і самореалізації; водночас вплив на громадську думку);
- *політична* (реалізація механізмів зворотного зв'язку населення та владних структур, формулювання соціальних пріоритетів від імені тих, хто в соціальному плані через об'єктивні причини не здатний обстоювати власні права).

Основна мета **благодійності** полягає в забезпеченні можливості досягнення соціально допустимого рівня життя для тих груп населення, які під впливом різних соціальних ризиків не можуть самостійно реалізувати свої загально визнані соціальні права.

Разом із відновленням традицій благодійності як невід'ємна її складова у незалежній Україні починає активно розвиватися волонтерський рух. Це благодійна діяльність, яка здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної платні, просування по службі, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом; гуманістична діяльність, яка спрямована на соціальну допомогу певним верствам населення.

Волонтер — це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер.

У Записці Генерального секретаря ООН виділено **найважливіші риси волонтерства**:

- *турбота про людей*. Адже співчуття, моральна підтримка, допомога, піклування сприяють формуванню важливої для людського суспільства атмосфери взаємопідтримки. Для соціально-педагогічної роботи це важливий ресурс, який допомагає створювати безпечне середовище для існування та розвитку кожного члена суспільства;
- *солідарність і гуманна корисливість*. Люди добровільно жертвують своїм часом заради встановлення взаємодовіри та причетності, що робить їх зацікавленими в благополуччі інших;
- *духовна якість і громадянська чеснота*. Адже його значення полягає не лише в тому, що ми робимо через любов та співчуття до інших, а й у тому, як це впливає на людину, яка надає добровільну допомогу, — «ми — те, що ми робимо для інших»;
- *багате джерело людського досвіду*. Під «людським досвідом» розуміють досвід, який набуває людина в процесі взаємодії з іншими людьми, соціальними групами, державою. Можливість ділитися, обговорювати, переймати більш ефективні форми, методи — це можливість напрацьовувати та вдосконалювати цей неформальний суспільний фонд вмінь та навичок встановлення й підтримки стосунків;
- *нові інтелектуальні ресурси*. Волонтери — це не лише виконавці програм, але й джерело нових ідей, нового життєвого досвіду;
- *участь і відповідальність як суть активної громадянської позиції*. Громадянськість, взаємодовіра, солідарність і відповідальність, підкріплені соціальними відносинами, які базуються на схожих світоглядних установах і спільності обов'язків, є взаємодоповнюючими цінностями;
- *етичний стандарт*, який зумовлює якість людських взаємостосунків;
- *забезпечення надійної платформи для відновлення зв'язків між людьми*.

Відомо, що людей завжди розділяли багатство, культура, релігія, етнічне походження, вік, стать. Волонтерство ж може бути одним з найголовніших засобів примирення та

відновлення розділеного суспільства, оскільки ця діяльність здійснюється без дискримінації за певними ознаками;

- *нове бачення соціальної діяльності*. Воно полягає в новому ставленні до зайнятості в галузі соціального захисту. Людина, яка бере участь у волонтерських програмах, має повну ясність у мотивації своєї праці.

Міжнародною експертною групою з питань волонтерства та соціального розвитку в 1999 р. були визначені три **характерні особливості волонтерської діяльності**:

- 1) діяльність має бути неприбутковою;
- 2) діяльність повинна бути добровільною, згідно з особистою волею індивідуума;
- 3) діяльність повинна бути корисною кому-небудь, не тільки волонтеру, або суспільству загалом.

Експерти визначили чотири **типи волонтерської діяльності**:

- 1) взаємодопомога та самодопомога;
- 2) філантропія та послуги іншим людям;
- 3) участь або громадянський обов'язок;
- 4) рекламно-пропагандистська діяльність або проведення кампаній.

Волонтерська діяльність — індивідуальна чи колективна — це спосіб підтримки, піклування, надання допомоги членам громади; взаємодії між людьми для спільного вироблення нових шляхів вирішення проблем, які виникають. Це створює можливості для навчання та розвитку впродовж життя кожної людини.

У Загальній декларації волонтерів, прийнятій на XVI Всесвітній конференції волонтерів у 2001 р. в Амстердамі (Нідерланди), визначено такі **принципи діяльності волонтерів**:

- визнання права на закріплення за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від їхньої раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища;
- поважання гідності й культури усіх людей;
- надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано у дусі партнерства та братерства;
- визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх забезпеченню;
- перетворення волонтерів на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей.

Волонтерська робота допомагає людям досягти більшого впливу на власне життя. Нині в Україні організація роботи волонтерів у державних і громадських організаціях виходить на якісно новий рівень. Порівняно з минулими роками актуалізується питання менеджменту волонтерських програм, відпрацьовуються механізми залучення волонтерів до різних напрямів соціально-педагогічної діяльності.

На 52-й Генеральній Асамблеї ООН 2001 р. було проголошено Міжнародним роком волонтерів.

Із 2001 р. у мережі соціальних служб проводиться **конкурс «Волонтер року»**, де відзначають добровільних помічників працівників, соціальних працівників. Слід відзначити подібний конкурс і серед громадських організацій, ініційований Центром волонтеріату «Добра воля».

Благодійний фонд «Центр волонтеріату «Добра воля» заснований у 1998 р. і є недержавною неприбутковою організацією. Його місія — сприяти активізації громадської діяльності шляхом розвитку волонтерського руху, спрямованого на якнайширше залучення населення до суспільно корисної роботи на добровільних засадах у благодійних, громадських, державних та бізнесових організаціях, для допомоги у розв'язанні проблем суспільства.

Головні завдання Центру волонтеріату:

- популяризація волонтерського руху в Україні;
- розвиток корпоративного волонтерства;
- підготовка якомога більшої кількості організацій, які навчаться залучати та утримувати волонтерів;
- поєднання волонтерів, які хочуть віддавати частину свого часу на користь суспільству, та організацій, які шукають волонтерів.

За часів незалежності України державою видано низку нормативно-законодавчих актів щодо підтримки та розвитку волонтерського руху, зокрема у законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001), «Про соціальні послуги» (2003) добровільна праця волонтерів визнається необхідною та суспільно корисною. 23 квітня 2003 року Кабінетом Міністрів України було видано розпорядження «Про утворення Координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху» (2003). Також прийнято постанову «Про затвердження Положення про волонтерську діяльність у сфері надання соціальних послуг» (2003). А у квітні 2011 року набрав чинності Закон України «Про волонтерську діяльність» (2011).

Отже, сьогодні ведеться активна робота по вдосконаленню нормативно-законодавчої бази у галузі благодійної діяльності та волонтерства, що свідчить про визнання українським суспільством важливості волонтерської діяльності та повернення до християнських цінностей милосердя та благодійності. Це є доказом того, що милосердя та благодійність залишаються незмінними атрибутами життя людини в сучасних соціокультурних умовах.